

FILOZOFIJA (131) sb f

ph- (73), f- (58); -z- (95), -s- (34), -ż- (2); -ph- (79), -f- (52).

Oba o jasne, a pochylone (w tym w a 1 r. błędne znakowanie).

sg N filozofiją (29). ◇ G filozofiej (46), filozofij(e) (5), filozofiji (1) *Calep*; -(e) *Paprup* (4); -ej : -(e) *ModrzBaz* (5 : 1); -ej (1), -(e)j (45). ◇ D filozofij(e)j (1). ◇ A filozofiją (15). ◇ I filozofiją (21). ◇ L filozofiej (11), filozofiji (1) *FalZioł*; -ej (3), -(e)j (8). ◇ V filozofiją (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI (jeden z tych samych przykładów s.v. filozof) i XVIII w.

1. *Zamiłowanie do nauk, dążenie do wiedzy i mądrości; również sama wiedza i mądrość oraz nauka mądrości; także reguły logicznego myślenia; philosophia Mącz, Cn; studium sapientiae Cn [philosophia – amor sapientiae, miłość, chciwość ku mądrości. Mącz 297d; – amor et studium sapientiae, chęć do mądrości Calep] (103) : Trzeci uyuod yęth íphylozophyey/ gdyż krol flugą czczy/ tedy vyączey/ ma czczyz mathką PatKaz I 5; FalZioł V 52; BielŻyw 118; KromRozm III A3; GliczKsiąż M8; KwiatKsiąż H3v; Aperire fontes Philosophiae Zródła á grunty Phylofophyey otworzić. Mącz 278d, 325d; GórnDworz F6, F6v; Akademia był lás nie dáleko Atheⁿ/ tam fie Plato vrodził/ yFilofofyey Potym vczył: [...]. Ztądże teraz kázde takie mieyfce gdzie Filofofie vczą/ Akademią zową. ModrzBaz 129v marg, 129v [2 r.]; Oczko 30v; SkarŻyw 102; Czwarci fą/ ktorzy będąc nád ty chytrfzymi/ y dla podchwycenia Filozofią oftroźnieyfzymi: żeby dwu Bogu vřzli [...] tego nie mowią żeby fię iuz vrodzić miał y wynić od oycá CzechEp 253; PudłFr 44 [2 r.]; Calep 374b; Phil G.*

Zwrot: »filozofiją [na kogo] iść« (1): Philozophią ná mię proftaká idźiefz. (–) Wierzę ia temu/ że ty tego nie rozumiefz: bo wy zwykli mowić o rzeczách trudnych bez náuki OrzRozm B2.

Wyrażenie: »mądra filozofija« (1): Kim fye lepiéy zábáwiác/ iefliże Zofiią/ Albo iefliże mądrą tą Philozophią / Która tylko głowę mi nędznikowi pfuie PudłFr 44.

Szeregi: »dyalektyka albo (a) filozofija« (2): A to fye wřlyftko nye przyrodzonemi wywody z Dyalektyki/ álbo Philizophyey [!]/ [...] wywyodło KromRozm II a2, o4v.

»filozofija a mądrość« (1): correctio philosophiae veteris et emendatio, Poprąwienie ítarádawney Philofophyey á mądrości. Mącz 350b.

»filozofija to jest miłość mądrości« (1): á Philofophia (to iefł miłość mądrości) dla tego iefł wolna/ yfz iey nauka ludzie cyni. KwiatKsiąż H3.

»nauka to jest filozofija« (1): Cicero dobrze powyedyzał/ że náuká to yefł/ yáko Lácinnicy zową philozofia yefł lekárftwo vmyflu GliczKsiąż I3v.

»filozofija, (a) nauka (o) mądrości« [szyk 2 : 1] (3): Praecepta et instituta Philosophiae, Náuká o mądrości/ Philofophia. Mącz 36d; Philosophiam quantopere expetendum putas, Iáko bárzo mniemałz Philofophia á náuká mądrości ma być požádána. Mącz 338b, 504d.

a. *Dziela naukowe uczonych i filozofow, poglądy, przekonania i nauki przez nich głozone (17) : Mącz 254b; OrzQuin Q2; ták nas vczy Philozophia/ iż kto ciálá fubtylniefzzego/ ten y rozumu byftrfzego być muśi. GórnDworz X6; ktorey rzeczy przeciwną vkazałem/ nietylko z pífmá ś.: ále też y z Filozofyey wyrokow [ex philosophorum decretis]. ModrzBaz 62v; WuNT 699 [4 r.].*

filozofija czyja [cum ai poss (2), cum G n-pers (1), cum pron poss (2)] (5): GlabGad A3; CzechRozm 20v; rychło przyzwolił [św. Wojciech]/ áby fię dofkonáłości żywotá Chrześciánfkiego chwycił/

á Chryśtułowey Philozophiemy vcźniem iefzcze zořtał. *SkarŻyw* 353; *NiemObr* 125; Pogáni przez Philozophią řwá/ przez ktorą Bogá poználi/ nie mogli być zbáwieni. *WujNT* 522.

W charakterystycznych połączeniach: filozofijã Chrystusowa, cielesna, diabelska, Platonowa; głębokość filozofijej

Wyrażenie: »filozofija pogańska« [szyk 2 : 2] (4): wywrocą teraz Loikowie pogáńfką filozofią wřzytko ná nice *CzechEp* 105, 232, 252; O Philozophiemy Pogáńfkiej mowi Páweł S. *WujNT* 699.

Szereg: »filozofija to jest nauka mądrości« (1): Wyłóżyłem [...] Problemata [...] Z głębokości philozophiemy, to iefť, nauki mądrości Ariftatileřa [!] y inřyzych philozophow wybrane *GlabGad* A3.

b. *W polemikach religijnych mądrość ludzka oparta na rozumie w przeciwstawieniu do mądrości bożej; kręte mędrkowanie, spekulacje myślowe, dociekanie rozumem przeciwstawne prostej wierze w objawioną mądrość bożą* (56) : *Leop* NN6; *BielKron* 46v; W czym ábyř zániechawřzy iuř Filozofiiemy/ á odłóżywřzy ná řtronę rozłádek rozumu twego/ poddał řię w pořłufzeńřtwo Duchowi řwiętemu/ Miřtrzewi a wodzewi prawdy *GrzegRóżn* A2v; miářto prořtey wrodzoney y zrozumney wiáry/ wydáli rozumem vgládzoną/ y Filozofią vmuřkáną/ á mądrořcią ludzką iako kliiem řkliioną. *GrzegRóżn* Hv, C3, L3v, L4v; *SarnUzn* E8 [2r]; Ale iř wiemy pewnie iř Bog iefť/ tedyć wđdy czokolwiek iefťh/ wđdyć muři mieć iřřnořć iáką/ áćz powiedáią iř to iefť philozophia/ ále tę philozophią řamże ten Pan Potym iářnie wyłóżyć raczył. *RejZwierc* 9; A co řie tknie tego [...] řeby wiele á nie ieden zbáwicielow było: gdybyřmy do Bogá zbawicielá Iezufá przydawáli/ záczyřby teř nie ieden ále wiele Bogow być miářo: tedy to głupia á nieopářzna Filozofią. *CzechRozm* 122v, 21, 41v, 52v; *SkarŻyw* 47, 196; A filozofia wedle Tertulianá/ [...] heretyctwo rodzi/ y zdrową zborową náukę plugáwi/ przetoř ia przed nią vćiekam oney řię wyrzekam/ á ná řámyř prořřym/ řczyřym y prawđziwym řłowie Bořym przeřřawam/ wolác być v X. K. Klechą niř v Chriřtuřa Filozofem/ á z Filozofiiemy/ z drugimi heretykiem. *CzechEp* 71; A czynili [niektóřzy ludzie] to wřzytko z opilřřwá mądrořci řwieckiej/ ktorą teraz zowá/ nadobnym řłowkiem/ Filozofią. Lecř Iákub ř. káp. 3. v 15. zowie iá řiemřką duřřną y Dyabelřką mądrořcią *CzechEp* 232, 68, 146, 154, 179, 242 (13).

filozofijã czyja (4): *GrzegRóżn* I4v; Philozophia Nowowiercow. *SarnUzn* E8 marg; *CzechRozm* 198v; *CzechEp* 147.

filozofijã o czym (2): Dziwna Filozofia o mowie á o řłowie. *CzechEp* 143 marg, 147 marg.

W połączeniu szeregowym (1): Wymyřły/ Bařni/ Philozophiá [!] miářto řczerego řłowá Bořego *Grzegřm* 29.

W charakterystycznych połączeniach: filozofijã chytra, ciemna, daremna, dziwna (4), *głęboka, głupia* (2), *nieopatrza, sprořna*, (2), *subtylna* (2), *tajemna, zmyřłona; filozofijej řłuchać; z filozofijej dumać, pytać; przez filozofiję oszukać, złupić, zwiedziony* (2); *filozofiję dowodzić, nadęty* (2), *pachnąć, przydawać, umuřkany, unosić się; w filozofijej się obierać.*

Wyrażenie: »filozofija řwiecka, ludzka, řwiata tego« [szyk 2 : 2] (2 : 1 :1): A iefřić rozum co řákowego z Filozofiiemy ludzkiej poduřzcza/ ma záiřřthe řłowem Bořym być poimány/ á nie rozumem prawdá ma być przewroconá. *GrzegRóżn* K2v; To iefť wiářá nářřá: która nie z rozumem ludzkim/ áni z Filozofią řwiatá tego/ áni z řzátáńem y vcźniámi iego/ ále z wolą Bořą řye zgdza *BialKat* 176; *SkarŻyw* 337; *SkarKaz* 486b.

Szeregi: »filozofija, (i) loika« [szyk 2 : 1] (3): to czyście widzę iż wżytká náuká X. K. Filozofiá pachnie y Logiká/ ktorey nie vczy łowo Boże. *CzechEp* 71, 139, 183.

»filozofija i mądrość świecka« (1): Philozophia y mądrość świecka/ máiąc rzeczy nizkie/ mále y niepewne/ łowy długimi y wydwnnymi nágradza/ y vdátną lię czyni. A Bozka Duchá ś. náuká/ máiąc rzeczy bárzo wielkie/ wyfokie/ prawdziwe y niepoięte/ o łowá nie dba *SkarKaz* 122a.

»świeckie nauki i filozofija« (1): Co lię mniemánia o świeckich náukach y Philozophiey/ [...] dotyczy *SkarŻyw* 538.

»filozofija i omamienie« = *philosophia et inanis fallacia Vulg* (2): Bączcież by kto nie był/ ktoryby was złupił przez Filozofiá/ y prózne omamienie/ wedle vřtáwy ludzkiej/ podług żywiólów świeckich/ á nie według Chriftułá. *NiemObr* 79; *WujNT Col* 2/8.

»nie filozofijá ale Pismo święte« (1): Otołz nie z Filozofiey/ ále z pińmá s. pytam. *CzechRozm* 22.

»rozum, (i) filozofijá świecka; rozum z filozofijá« (2 : 2): Thákżeć też rozum z Filozofiá mowi/ że śmierz wiernym ieřt zginieniem *GrzegRóżn* K3, K2v; *CzechEp* 183; Nikt lię tego z rozumu y z Philozophiey świeckiej náuczyc y dopytác z przyrodzonych náuk nie mogli. *SkarKaz* 486b.

»(nie) filozofija a nie (jedno) słowo boże« (3): nietrzebá Philozofiéy łuchác/ iedno łowá Bożego. *BiałKat* 101; (mowiac wedle ich Filozofiey y terminow/ á nie wedle łowá Bożego/ ktore tych plotek nie vczy) *CzechEp* 147, 242.

»filozofija, (albo, i) sofistyka (a. zofist(r)ycja« (3): *KromRozm I L*; Nad to iefzcze/ Filofofia/ Sofiřtica/ y wżytki namowy mądrości ludzkiej kthore lię z rozumem zgádźaiá/ wnet vřtápiá prořtoćie á głupřtwu Bożemu/ ktore ieřt mędrřze nizli wżyřcy ludzie *GrzegRóżn* A2v; *RejPos* 88v.

»filozofija i terminy« (1): (mowiac wedle ich Filozifiey y terminow/ á nie wedle łowá Bożego/ ktore tych plotek nie vczy) *CzechEp* 147.

»filozofija i zwiedzenie« (1): Strzeřmy [!] lię ábychmy nie byli zwiedźieni przez ich ćiemną Filozofiá y zwiedźienie [*per philosophiam et inanem fallaciam Vulg Col* 2/8] iákie według vřřhaw ludzkich/ y według náuk świátá tego *GrzegRóżn* I4v.

2. Okreřlona gałáź wiedzy, najczęřciey o poczátku i istocie wszechrzeczy; równieź nauki wyzwólone i filozoficzne wykładane na uniwersytecie; *physica, physiologia Cn* [nauki wyzwólone trudne, głębokie, prywatne, szkolne – *philosophiae et sapientiae nomen in hoc sensu Cicero, Seneca et alii usurpant Cn*] (21) : *FalZioł* V 51y; *Goski* A4; o tym Kronikarze piřzá/ y wiłicźaiá ich wiele [białych głów]/ kthore Philozophiá vmiáły: drugie kthore wirřz dźiwnnie dobrze piřáły *GórnDworz* X7, B5, F7v, N4; *HistLan* F5; Przeto máteryá Sákrámentu CHriřtus żadną miárá być nie moźe/ gdyź to y z Philozophiey mamy/ że iedney rzeczy niemoźe być ieden řprawcá y máteryá zaráz. *WujJud* 162; Bo wřzkole y Filofofiey y inřnych náuk [*et philosophia et omnes artes*] trzebá vczyć/ á napirwey ięzykow *ModrzBaz* 134v; Y nie było iefzcze ná řwiećie/ [...] żadney Akádemiey/ áni Kollegium/ gdzieby Theologia/ Philozophia y inne wyzwólone náuki inřnym lię ięzykiem vczyły *SkarJedn* 360; *SkarŻyw* 308; *StryjKron* 1; Bo to rzemiořło [rzáđenje ludzi] nie ieřt iáko *Philosophia* y *Teologia*, ktorey lię z ksiąg w komorze náuczyc moźeřz. *SkarKazSej* 663a.

Wyrażenia: »mistrz filozofije« (1): Gerzi y Benedikc Miřzkowřcij beli Miřtrzami Philozophie. *PaprUp* C, B4, B4v [2 r.].

»nauka (a. nauki) filozofij« (2): *GlabGad* A5; *Politioris humanitatis et politioris disciplinae expers*, Namniey nie yeft cwiczony w naukách philofophiey. *Mqcz* 308a.

»przyrodzona filozofija« = *nauki przyrodnicze* (1): iako od przyrodzoney Philofophiey [wszczyna się] kunft leczenia. *KwiatKsiąż* I4v.

Szeregi »filozofija to jest (a) mądrość przyrodzona« = *nauki przyrodnicze* (2): *GlabGad* A5; *Sagacissimus rerum naturae*, W philofophiey á mądrości prziródzoney wielmi Ćwiczony. *Mqcz* 364a.

3. *Nauka moralności i mądrości życiowej, etyka; cognitio optimarum rerum, vivendi ac moriendi scientia* Cn [obyczajow dobrych nauka – ethice, pars philosophiae de moribus, philosophia moralis Cn] (6) : O téi [sprawiedliwości] zakon/ Prorocy/ pan Chriftus/ Apoštołowie frodze każą/ gdy powiedaią że iei nigd [!] niemá téłz ani ci którzy są wedle Philofophjiei ná sprawiedliwfy *MurzNT* 3v; *KwiatKsiąż* H3v [2 r.]; był [*Aleksander*] náłchwał mądrym/ dziwnie mężnym/ bárzo powfcięgliwym á práwym Philozophem/ s tych czechu/ ktorzy nas pocźciwie żyć vcżą. bo niemoże być więtlza Philozophia/ iáko ludzie źwirzęczych obyczaiow/ [,,] przywieść ku życiu podług rozumu *GórnDworz* Kk5v; *WujNT* 699 marg.

Szereg: »reguła to jest filozofija« (1): Co to zá dziw/ iż człowiek vczony/ kfiąg/ á náuki páthrzacz/ regułą íwą/ tho ieft Philozophią/ kthora nie na słowiech/ ále ná przyftoinym życiu záwiłła/ zhołdowány/ Ítary/ zefzły/ Ítrzymał íe nie dotknąć wielkiej wżetecznicze? *GórnDworz* Aa7v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : Philofophy. Philozophia. Philofophia. *Calag* 376b.

Synonimy: **1.** mądrość; **b.** rozum, sofistyka.